

**İbn Hacer el-Askalânî'nin "Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî" Adlı Eserinin Edebî
Üslup Açısından İncelenmesi**

An Examination of Ibn Hacer el-Askalânî's Work Titled "Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-
Buhârî" in Terms of Literary Style

Nafiz BAYRAKCI

Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Arap Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
Süleyman Demirel University, Faculty of Theology,
Basic Islamic Sciences, Arabic Language and Literature, Master's Student
Isparta/Türkiye
yl2130207015@ogr.sdu.edu.tr | orcid.org/0000-0001-8918-4069

Ramazan KAZAN

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Arap Dili Belagatı Anabilim Dalı
Prof. Dr., Süleyman Demirel University, Faculty of Theology Basic Islamic Sciences
Isparta, Türkiye
ramazankazan@sdu.edu.tr | orcid.org/0000-0003-3103-111X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 1 Mayıs / May 2024

Kabul Tarihi | Accepted: 17 Haziran / June 2024

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran / June 2024

Atıf | Cite as: Nafiz Bayrakçı, Ramazan Kazan, "İbn Hacer El-Askalânî'nin "Fethu'l-bârî Bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî" Adlı Eserinin Edebî Üslup Açısından İncelenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (Haziran 2024/1), 98-116.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Suleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

İbn Hacer el-Askalânî'nin "Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî" Adlı Eserinin Edebî Üslûp Açısından İncelenmesi¹

Öz

Kur'an-ı Kerim kendisine indirilen, onu beyan ve tebliğ eden Hz. Peygamber'in (sav) hadislerinin de ayrı bir önemi vardır. Bu bakımdan o, hayatta iken sözlerinin bazıları ezberlenmiş, verilen izinle az kısmı yazıya geçirilmiş ve mana ile rivayeti gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) bu özelliğinden dolayı hadislerin doğru anlaşılması önem arz etmiş böylece hadis ilmi ihdas edilmiştir. Hadis âlimleri, Hz. Peygamber'in (sav) söz, fiil ve takrirlerinin (onaylarının) doğru anlaşılması için hadis ilmine önem vermiş, geliştirdikleri özel bilimsel metotlarla incelemelerde bulunmuşlardır. Hicrî üçüncü asırda yazılan ve Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci derecede İslam ilimlerinin kaynağı kabul edilen *Sahih-i Buhârî*, İslam medeniyetinin ilk devrelerinin ürünüdür. Böylesine önem atfedilen bir eser üzerinde özellikle hicri 9, miladi 15. asırda pek çok şerh çalışmaları yapılmıştır. Sahih-i Buhârî'ye şerh yazan âlimlerden biri de İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)'dir. Müderrislik, vaizlik, müftülük ve kadılık gibi görevler yapan ve kendisine "Emîrü'l-mü'minîn fi'l-hadîs" unvanı verilen İbn Hacer'in en önemli çalışmaları Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhîh*'iyle ilgili olanlardır. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eserinde, Sahih-i Buhârî'nin hadislerini kıraat, lügat, fıkıh, kelam, nahiv, sarf ve belâgat ilimleri çerçevesinde incelemiştir. Farklı kaynaklardan yararlanarak kendinden önceki alimlerin görüşlerini de dikkate alıp belli bir metot ve üslup kullanarak hadisleri şerh etmiştir. Müellif, evvela hadisin senesinde geçen ve gerekli gördüğü râvîlerin isimlerinin okunuşu ve kim olduklarıyla ilgili bilgiler vermiştir. Daha sonra, ele aldığı hadisin, kitap ve bâb başlığı ile uyumu hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, bu konuda yapılmış olan itirazlar varsa onlara cevaplar vermiştir. Müellif, hadiste geçen kelimeleri tartışma üslûbuna ağırlık vererek şerh etmenin yanında, istifade ettiği birçok kaynaktan da alıntı yaparak açıklamaya çalışmıştır. İbn Hacer, kelimeleri sarf ve nahiv kaidelerine göre değerlendirmiştir. Müellif, şerh ettiği kelimelerin okunuşlarını belirtmiş hem sözlük hem de terim manalarını zikretmiş aynı zamanda kelimenin farklı manalarını, Kur'an ayetlerinden deliller getirerek açıklamıştır. Yine hadisin sıhhat derecesini belirtmiş hem şerh etmiş olduğu Sahih-i Buhârî'de hem de diğer hadis kaynaklarında yer alan rivayet farklılıklarına da değinmiştir. İbn Hacer, hadiste geçen kelimeleri ve cümleleri, meânî, beyân ve bedî' ilimleri açısından da incelemiştir. Ayrıca İbn Hacer, farklı üslûplara da başvurmuştur. Üslûp, yazarların aklındaki, yazıya aktarırken alıştığı tarzına denildiği gibi kendine özgü yazılı ve sözlü anlatım tarzı diye tarif edilir. Üslûp, İlmî, hitâbî ve edebî diye üç başlık altında incelenmektedir. Özellikle çalışmada, İbn Hacer'in Fethu'l-Bârî'de kullandığı üslûp özellikleri ve başvurduğu belâgat sanatları sistematik bir şekilde tahlil edilmeye çalışılmıştır. İbn Hacer'in kullandığı üslubu tetkik ve tahlil edip örneklendirmeye odaklanılmıştır.

¹ Bu makale, danışmanlığını Prof. Dr. Ramazan Kazan'ın yapmış olduğu "İbn Hacer el-Askalânî'nin Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî Adlı Eserinin Belâgat Açısından İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Çalışmada, makale sınırları çerçevesinde adeta tüm eserin üslubunun bir özeti mahiyetinde olan ilk hadisin şerhindeki üslup dikkatlere sunulmuştur. Daha geniş bilgi ve araştırma sonuçları yüksek lisans tez çalışmasına bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Edebî Üslûp, Üslûp, Belagat.

An Examination of Ibn Hacer el-Askalânî's Work Titled "Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî" in Terms of Literary Style

Abstract

The hadiths of the Prophet (pbuh), to whom the Holy Quran was revealed and who explained and conveyed it, also have a special importance. In this respect, some of his words were memorized while he was alive, a small part of them was written down with the permission given, and his narration was understood in its context. Due to this feature of the Prophet (pbuh), it was important to understand the hadiths correctly, thus the science of hadith was established. Hadith scholars gave importance to the science of hadith in order to understand the Prophet's words, actions and approvals correctly and carried out studies with special scientific methods they developed. Sahih al-Bukhari, written in the third century Hijri and considered the second source of Islamic sciences after the Holy Quran, is the product of the first periods of Islamic civilization. Many commentary studies were carried out on a work to which such importance was attributed, especially in the 9th century Hijri and the 15th century AD. One of the scholars who wrote commentaries on Sahih Bukhari is Ibn Hacer al-Askalânî (d. 852/1449). The most important works of Ibn Hacer (d. 852/1449), who worked as a professor, preacher, mufti and judge and was given the title of "Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs", are related to Bukhari's el-Câmi'u's-şahîh. Ibn Hacer's (d. 852/1449) work titled *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* stood out among other commentaries. In his work, Ibn Hacer (d. 852/1449) examined the hadiths of Sahih-i Bukhari within the framework of recitation, vocabulary, fiqh, kalam, syntax, grammar and rhetoric. He commented on the hadiths using different sources, taking into account the opinions of previous scholars and using a certain method and style. The author firstly gave information about the pronunciation of the names of the narrators mentioned in the hadith and who he deemed necessary and who they were. Then, he evaluated the compatibility of the hadith he discussed with the title of the book and the chapter addressed any objections raised on this subject. In addition to commenting on the words in this hadith by focusing on the style of discussion, the author also tried to explain by quoting many sources he used. Ibn Hacer evaluated the words according to the rules of usage and syntax. Ibn Hacer stated the pronunciation of the words he commented on, mentioned both the dictionary and term meanings, and also explained the different meanings of the word by bringing evidence from the Qur'anic verses. The author stated the degree of authenticity of the hadith and addressed the differences in narrations in both Sahih Bukhari, which he annotated, and other hadith sources. Ibn Hacer also examined the words and sentences in the hadith in terms of the sciences of meaning, Beyan and Bedi'. Additionally, Ibn Hacer employed different

styles. Style is defined as the way writers convey their thoughts in writing, as well as their unique written and oral expression. Style is examined under three headings: scientific, rhetorical and literary. In particular, in the study, the stylistic features used by Ibn Hajar in *Fethu'l-Bârî* and the rhetorical arts he used were tried to be analyzed systematically. The focus was on examining, analyzing, and exemplifying the style used by Ibn Hajar. In the study, the style in the commentary of the first hadith, which serves as a summary of the style of the entire work, is presented within the limits of the article. More detailed information and research results are reserved for the master's thesis study.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Ibn Hajar, *Fethu'l-bârî*, Literary Style, Wording, Eloquence.

Giriş

Kur'an-ı Kerimden sonra Hz. Peygamberin hadislerini bir araya getiren Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh* adlı eseri, alanın uzmanları tarafından İslâm ilimlerinin en önemli kaynaklarından bir olarak kabul edilmiştir. Buhârî'nin bu eserinin daha iyi anlaşılması için üzerine pek çok şerhler yazılmıştır. Bu şerhlerden de iki tanesi oldukça meşhur olmuştur. Bunlardan biri Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* adlı eseri, diğeri de İbn Hacer'in, *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eseridir.

İbn Hacer'in, *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eserini edebî üslûp açısından incelemeye geçmeden önce müellifin kısa hayatı, ilmi ve edebi yönüne yer vermek uygun olacaktır.

1. İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî

İbn-i Hacer el-Askalânî, 28 Şubat 1372 (22 Şaban 773) tarihinde doğdu. Dedelerinden Hacer'e nispet edilerek İbn-i Hacer diye meşhur oldu. Ailesinin memleketi olan ve Filistin'de bulunan Askalân şehrine nispet edilerek el-Askalânî diye anıldı. Babası, dedeleri gibi ticaret erbabı olmasının yanı sıra kırâat-i seb'ayı bilen bir ilim adamıydı. Daha çocuk yaşlarındayken babası ve annesi vefat etti. Babası, epey yüklü bir servet bırakmış olmanın yanı sıra çocuklarını, biri âlim diğeri tacir olan iki arkadaşına emanet etti.²

İbn-i Hacer, hafızlığını Muhammed b. Muhammed es-Seftî'den dokuz yaşındayken tamamladı. Babasının emanet ettiği iki hamiden birisi olan Zekiyyüddin el-Harrûbî ile Mekke'ye gitti. Mekke'de ilk hocası Abdullah b. Muhammed en-Neşâverî'den (ö. 790/1301) *Şahîh-i Buhârî*'nin büyük bölümünü ve Mekke Kadısı Cemâleddin İbn Zahîre'den (ö. 817/1414) Cemmâilî'nin (ö. 600/1203) *Umdetu'l-ahkâm*'ını okudu. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) *et-Tenbîh*'i ile Abdülgaffâr el-Kazvî'nin (ö. 665/1266) *el-Hâvi's-sağîr*'ini, Harîrî'nin (ö. 516/1122) *Mülhatü'l-i'râb*'ı ile İbn Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274) *el-Elfîyye*'sini, İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Muhtasar*'ını, Kadî Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Minhâcü'l-vüsûl* ve Zeynüddîn el-İrâkî'nin (ö. 806/1404) *el-Elfîyye* adlı eserlerini ezberledi.³

² Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-durer fi tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer el-Askalânî*, (nşr. Hâmid Abdülmecîd – Tâhâ ez-Zeynî), (Kahire: 1406/1986), 1/64.

³ Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-durer*, 1/64; Abdussettar eş-Şehy, *el-Hafiz İbn Hacer el-Askalânî*, (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1992), 69-74.

el-Harrûbî'nin vefatından sonra (787/1385) diğer hamisi İbnü'l-Kattân es-Semennûdî'nin derslerine devam etti. Ondan fıkıh, fıkıh usûlü, Arap dili, hesap gibi ilimlere dair kitaplar okudu.⁴

İbn Hacer 796/1394'ten itibaren hadis ilmine yoğunlaştı. Aynı yıl Zeynüddin el-İrâkî'den (ö. 806/1404) ders almaya başladı. Bu dönem hocasının vefatına kadar on yıl devam etti. Hocasından özellikle *el-Elfiyye* adlı eseriyle buna yazdığı şerhi, *et-Takyîd ve'l-îzâh*'ını, Beyhakî (ö. 458/1066) ve Dârekutnî'nin (ö. 385/995) *es-Sünen*'lerini, Buhârî'nin bazı eserlerini, İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîre*'sini okudu. Hocasından hafız unvanını aldı. O günden sonra bu unvan tek başına söylendiğinde İbn Hacer'i hatırlatacak kadar özel bir anlam kazanmış oldu.

İbni Hacer ömrünün büyük bölümünü hadis ilmine vermiştir. Bu ilmin hem rivayet hem de dirayet sahalarında devrinin en yetkili alimi olmuştur. Kendisine örnek aldığı Zehebî'nin *Mizânü'l-i'tidâl*'ine tetimme olarak *Lisânü'l-Mizân* yazması, hadis ilmine dair çeşitli dallardan 170 kadar eser kaleme alması onun hadis sahasındaki önemini ortaya koymaktadır.⁵

İbn Hacer, Hicaz, Yemen, Şam, Haleb, Mekke ve Medine'ye ilmi seyahatler yapmıştır. Gittiği yerlerde farklı ilim alanlarında dersler almıştır.⁶

İbn Hacer müderrislik, vaizlik, müftülük ve kadılık gibi görevler de yaptı.⁷ “*Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs*” unvanı verilen İbn Hacer'in en önemli çalışmaları Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'iyle ilgili olanlarıdır.

İbn Hacer 28 zilhicce 852'de (22 Şubat 1449) Kahire'de dizanteriden vefat etti. Cenaze namazını Abbâsî halifesi kıldırdı ve Karâfetüssuğrâ Kabristanı'na defnedildi.⁸

İbn Hacer'in eserlerinin sayısı hakkında kaynaklarda farklı rakamlar zikredilmiştir. Sehâvî'ye göre bu sayı 150'den fazla iken,⁹ Suyûtî iki yüz kadar olduğunu söylemektedir.¹⁰

İbn Hacer'in kısa hayatı ve ilmi yönünü takdim ettikten sonra esas onu hadis alanında meşhur eden *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı en önemli eseri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

2. Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî

İbn Hacer'in en kıymetli eseri kabul edilen *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, onun kaybolan veya şu ana kadar gün güzüne çıkarılamayan kitaplarında ve bazı müelliflerin günümüze ulaşmayan eserlerinde yer alan bilgileri de ihtiva etmesi açısından önemlidir.

⁴ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, 69-74.

⁵ Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-durer*, 1/242. Ayrıca bknz: Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, 376-489; İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellefîn ve Asaru'l-Musannifîn min Keşfi'z-Zunûn*, (Lübnan-Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1992), 5/128-130; Şakir Mahmut Abdu'l-Mun'im, *İbn Hacer el-Askalanî Musannefâtuhu ve Dirasetun fi Menhecîhi ve Mevaridihi fi Kitabihi'l-İsâbe*, (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1997), 1/173-386.

⁶ Sehâvî, *el-Cevâhir ve'd-Durer*, 1/146-166; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm Kamûsu Terâcim li-Eşheri'Ricali ve'n-Nisâ mine'l-Arabî ve'l-Müstarebin ve'l-Musteşrikin*, (Lübnan-Beyrut: Daru'l-İlmi'l-Melayin, 2002), 1/178.

⁷ Abdussettar, *el-Hafız İbn Hacer*, 253.

⁸ Takiyyüddin İbn Fehd, *Lahzü'l-elhâz* nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî, *Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehbî* içinde, (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.), 338.

⁹ Sehâvî, *et-Tibrü'l-mesbûk fi zeyli's-Sülûk*, (Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezher ts.), 230-236.

¹⁰ Suyûtî, *Nazmu'l-ikyân*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 45-53, 179.

İbn Hacer, 1401 de tamamlamış olduğu *Tağlîku't-ta'lik* adlı eserinde Sahih-i Buhârî'deki muallak¹¹ hadisleri ele almıştır. Daha sonra *Fethu'l-bârî*'nin mukaddimesi olan müstakil bir cilt halindeki *Hedyü's-sârî*'yi kaleme almış ve 1410'da bitirmiştir. Müellif, *Hedyü's-sârî*'de Sahih-i Buhârî hakkında bilinmesi zaruri bilgileri anlatmış, Buhârî'yi tenkit etmek için ileri sürülen görüşleri değerlendirmiş, eserin sonunda da Buhârî'nin hayatına yer vermiştir.

Fethu'l-bârî, Delhi'de 1304'te taşbaskı olarak neşredilmiştir. Bulak baskısı 1300-1301 tarihlerinde yapılmıştır. Ayrıca Kahire'de Ömer b. Hüseyin el-Haşşâb tarafından 1319-1329 yıllarında, Tâhâ Abdürraûf Sa'd ve diğerleri tarafından 1398-1400 yıllarında, Muhibbüddin el-Hatîb ve arkadaşları tarafından 1407 tarihlerinde yayımlanmıştır.¹²

3. *Fethu'l-bârî*'nin Üslûp Özellikleri

Cevâmiu'l-kelim olarak ifade edilen özlü ifade ile güzel ve çok anlam barındıran¹³ Hz. Peygamberin bazı sözleri başta olmak üzere sahabe dikkatle takip etmiştir. Kimi zaman ezberlemiş kimi zaman da yazıya geçirmiştir. Hz. Peygamberin bu özelliğinden dolayı hadislerin doğru anlaşılması önem arz etmiş böylece hadis ilmi ihdas edilmiştir. Hadis alimleri, Hz. Peygamberin sözlerinin doğru anlaşılması için hadis ilmüne itina ile sarılmışlar hadisleri her yönüyle incelemişlerdir. Böylece Hz. Peygamberin hadislerini toplayan eserler pek çok hadis alimi tarafından şerh edilmiştir.

Hadis kaynaklar arasında en çok şerhi yapılan eser *Sahîh-i Buhârî* olmuştur. *Sahîh-i Buhârî*'nin şerhleri arasında da en çok rağbet gören ve müracaat edilen şerh, İbn Hacer'in *Fethu'l-barî*'si olmuştur.

Müderislik, vaizlik, müftülük ve kadılık gibi görevler yapan¹⁴ İbn Hacer'in (ö. 852/1449) en önemli çalışmaları Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'iyle ilgili olanlardır. İbn Hacer, eserinde özellikle üslup olarak hadis metinlerin doğru okunması üzerinde durmuş ve *Sahih-i Buhârî*'nin hadislerini kıraat, lügat, fıkıh, kelam, nahiv, sarf ve belâgat ilimleri çerçevesinde incelemiştir. Farklı kaynaklardan yararlanarak kendinden önceki alimlerin görüşlerini de dikkate alıp belli bir metot ve üslup kullanarak hadisleri şerh etmiştir.

Müellif, evvela hadisin senedinde geçen ve gerekli gördüğü râvîlerin isimlerinin okunuşu ve kim olduklarıyla ilgili bilgiler vermiştir. Daha sonra, ele aldığı hadisin, kitap ve bâb başlığı ile uyumu hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, bu konuda yapılmış olan itirazlar varsa onlara cevaplar vermiştir.

Müellif, hadiste geçen kelimeleri tartışma üslûbuna ağırlık vererek şerh etmenin yanında, istifade ettiği birçok kaynaktan da alıntı yaparak açıklamaya çalışmıştır. İbn Hacer, kelimeleri sarf ve

¹¹ Muallak Hadis: bir rivâyette isnâdın baş tarafından bir veya peş peşe birkaç râvînin ismi atlanarak rivâyet edilen hadistir. (Ayrıntılı bilgi için bkz: İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, (Daru'l-fikr, 1986), 68-71; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: TDV., 1992), 390).

¹² Mehmet Yaşar Kandemir, "*İbn Hacer el-Askalânî*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/518.

¹³ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*, (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), Mesâcid, 5.

¹⁴ Abdussettar, *el-Hafiz İbn Hacer*, 253.

nahiv kaidelerine göre değerlendirmiştir. Müellif, şerh ettiği kelimelerin okunuşlarını belirtmiş hem sözlük hem de terim manalarını zikretmiş aynı zamanda kelimenin farklı manalarını, Kur'an ayetlerinden deliller getirerek açıklamıştır. Yine hadisin sıhhat derecesini belirtmiş hem şerh ettiği olduğu Sahih-i Buhârî'de hem de diğer hadis kaynaklarında yer alan rivayet farklılıklarına da değinmiştir. İbn Hacer, hadiste geçen kelimeleri ve cümleleri, meânî, beyân ve bedî' ilimleri açısından da incelemiştir.

Bu çalışmada, İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*' adlı eserinde *Sahih-i Buhârî*'nin ilk hadisini şerh ederken kullandığı üslup özelliklerine dikkat çekilecektir. Zira daha sonraki hadisleri şerh ederken de takip ettiği üslubunun detayları da ilk hadiste gizli bulunmaktadır. Bazen ilk hadiste bulunmayan özellikleri sonraki hadislerde zikrettiği de söz konusudur. Bu ayrıntılar makale çerçevesinde konuyu uzatacağı için üzerinde çalışılan tez kapsamında ele alınacaktır. Önce üslubun çeşitlerinden olan ilmî üslup bağlamında konu ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1. İlmî Üslup

İlmi üslup; akla ve mantığa hitap eden, hayalden uzak olan, ilmi hakikatleri şerh eden, açık, net ve akıcı olan kelimelerin özenle seçildiği, tekrarlardan kaçınıldığı, manayı en iyi şekilde açıklayabilen, okuyucu veya dinleyicinin zihninde şüphe bırakmayan üslup çeşididir. Bu üslup türünde mecâz ve bedîi güzellikten uzak durulması tercih edilir.¹⁵

Önce ilmî üslubun anlatıcı bakış açısı hakkında kısa bilgi verilip İbn Hacer'in konuyla ilgili kullandığı üslup ele alınacak ve örnekle müşahhas hale getirilecektir.

3.1.1. Anlatıcı Bakış Açısı

Önce Anlatıcı Bakış Açısı üslubu hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra Anlatıcı Bakış Açısının kısımları *Fethu'l-bârî*'deki örnekler üzerinden değerlendirilecektir.

Anlatım; olayların, durumların, duyguların, düşüncelerin ve hayallerin okuyucu ya da dinleyiciye çeşitli yollarla aktarılmasıdır. Bir eserdeki olayların okuyucuya aktarılma süreci önemlidir. Eserlerde yazarlar, bir kahraman belirlemekte ve bu kahramanın bakış açısıyla okuyucuya, olayları duyguları ve düşünceleri aktarmaktadır.¹⁶ Anlatıcı bakış açısı; hâkim bakış açısı, anlatıcı bakış açısı ve gözlemci bakış açısı olmak üzere üç kısımdır.

Hâkim bakış açısı: Anlatıcının olayla ilgili her şeye hâkim olduğu bakış açısıdır. Bu anlatın türünde, anlatıcı kahramanların gizli konuşmalarını da akıllarından geçeni de anlatır. Anlatıcı, kahramanlardan daha çok şey bilip sınırsız bakış açısına sahiptir.¹⁷

¹⁵ Mecdî Vehbe - Kâmil Mühendis, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Arabîyye fi'l-Luğati ve'l-Edeb*, (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1979), 22; Ali el-Cârim - Mustafa Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî'*, (Dâru'l-Maârif, y.y, ts.), 12; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, (thk. Yûsuf es-Samîlî), (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 44.

¹⁶ Özey Karadağ, "Türkçe Eğitiminde Anlatım Tarzları", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)* 13, (Mayıs 2003), 79-80.

¹⁷ Ayşe Kıran- Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2003), 105.

Kahraman anlatıcı bakış açısı: Anlatıcının olay ve durumların merkezinde bulunduğu bakış açısıdır. Anlatıcı olayları birinci tekil şahıs olarak anlatır. Diğer kişileri ve olayları üçüncü tekil kişi olarak anlatır. Anlatıcı olaylar hakkında ancak görebildiği kadar bilgi verir kişilerin iç dünyasını, gizli konuşmalarını ve akıllarından geçeni bilmez.¹⁸

Gözlemci anlatıcı bakış açısı: Anlatıcının olayların dışında kalıp gördüğünü okuyucuya aktardığı bakış açısıdır. Olayları gördüğü kadarıyla anlattığı için kameraman bakış açısı da denir. Bu bakış açısında olaylar nesnel bir şekilde anlatılır. Bu özelliğiyle hâkim bakış açısından ayırt edilir.¹⁹

Anlatıcı bakış açısı üslubu tanım ve çeşitlerine dikkat çektikten sonra İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*'de "hâkim bakış açısını" kullandığı söylenebilir. Bu bir örnek üzerinden şöyle açıklanabilir:

İmam Buhârî'nin *Bed'ü'l-vahy* kitabına ilk ravisi Hz. Ömer son ravisi Humeydî olan "ameller niyetlere göredir" hadisiyle başlaması alimler tarafından bab başlığı ile niyet hadisin irtibatı açısından eleştirilmiştir. İbn Hacer bu eleştirileri değerlendirirken hâkim bakış açısı üslubunu kullanarak sözünün başında şöyle der;

Sanki Buhârî, Hz. Peygamberin (sas) (قَدِمُوا قَرِيشًا) "Kureyşlileri önceleyin" hadisine imtisal ederek, anlayışı en yüksek Kureyşli olan Humeydî'den rivayet ederek eserine başlamıştır. Bu hadisin Bed'ü'l-vahy kitabıyla başka bir münasebeti daha vardır ki o da hadisin, Buhârî'nin hocası son ravi Humeydî'nin Kureyşli olması gibi mekkî olmasıdır. Yani hadisin Hz. Peygamber tarafından Mekke'de söylenmiş olmasıdır. Dolayısıyla "Bed'ü'l-vahy" kitabına bu hadis ile başlaması uygun olmuştur. İkinci rivayeti de Mâlik'ten yapmıştır. Çünkü Mâlik Medine ehlinin hocasıdır. Medine hem vahyin nazil olması konusunda hem de diğer bütün faziletler de Mekke'yi takip etmiştir.²⁰

Görüldüğü üzere hadisin bab başlığı olan vahyin başlangıcı ile niyet hadisinin irtibatını ilk vahyin indiği mekân olan Mekke ile kurmaktadır. Hadis Mekke'de söylenmiş, son ravisi de yine Mekkelidir. Bunlara da *Kureyşlileri önceleyin* hadisini delil olarak getirmektedir. Zira hadisin son ravisi Humeydî Kureyşli'dir. Kureyş ise Mekke'de oturmaklardır. Böylece müellif, İmam Buhârî'nin aklından geçenleri biliyormuş gibi ifadeler kullanarak hâkim bakış açısı üslubunu kullanarak yorum yapma cihetine gitmektedir. Netice olarak İbn Hacer, İmam Buhârî'nin "ameller niyetlere göredir" hadisini, *Bed'ü'l-vahy Kitabı*'nda ilk hadis olarak zikretmesinin münasebetini anlatmaktadır.

Şimdi İlmî üslûbun kısımlarından olarak tartışmacı anlatım biçimi hakkında bilgi verilip İbn Hacer'in konuyla ilgili kullandığı üslup ele alınacak ve örnekle müşahhas hale getirilecektir.

¹⁸ Mieke Bal, *Narratology-Introduction to the Theory of Narrative*, (Canada: University of Toronto Press, 1997), 148.

¹⁹ Bal, *Narratology*, 148.

²⁰ İbn Hâcer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (thk: Abdurrahman b. Nâsır el-Berrâk), (Dâru't-tayyibe, 1426/2005), 1/30. İbn Hacer'e ait ilgili Arapça Metin şöyledir:
فَكَانَ الْبِخَارِيُّ امْتَثَلَ قَوْلَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " قَدِمُوا قَرِيشًا " فافتتح كتابه بالرواية عن الحميدي لكونه أفقه قرشي أخذ عنه. وله مناسبة أخرى لأنه مكّي كشيخه فناسب أن يذكر في أول ترجمة بدء الوحي لأن ابتداءه كان بمكة، ومن ثم تنى بالرواية عن مالك لأنه شيخ أهل المدينة وهي تالية لمكة في نزول الوحي وفي جميع الفضل،

3.1.2. Tartışmacı Anlatım Biçimi

Yazarın kendi düşüncesini savunduğu, başka görüşleri çürüttüğü anlatım biçimine tartışmacı anlatım biçimi denir. Yazar sanki okuyucuyla konuşuyormuş gibi düşüncelerini ele alır. Önce eleştirilecek olan görüşü verir sonra kendi düşüncesini ispat eder ve eleştirdiği düşüncüyü tekzip eder.²¹

Örnek olarak, Buhârî'nin "ameller niyetlere göredir" hadisini *Bed'ü'l-vahy* kitabında ilk hadis olarak almasına getirilen itirazları değerlendirmesi verilebilir: İbn Hacer bu konuda şöyle der: *Yazarın, a'mâl yani Ameller niyetlere göredir hadisini Bed'ü'l-vahy kitabının başlangıcında zikretmesine, alakasız olması sebebiyle itiraz edildi.*

Görüldüğü üzere İbn Hacer önce ilgili görüşü zikrederek tanıttı. Sonra da şöyle cevap vererek muhatapların görüşlerinin uygun olmadığını izah etmeye çalıştı:

Denildi ki: Buhârî, bu hadisin kitabın hutbesi/giriş makamında olmasını istedi. Çünkü hadisin devamında Hazreti Ömer'in (ra) bu hadisi minberde, sahabenin huzurunda söylediği zikredilmektedir. Hazreti Ömer "ameller niyetlere göredir hadisini" hutbede söylemiş olunca, bu hadisin kitabın hutbesinde olması da uygundur.

el-Mülehhheb anlattı: Hz. Peygamber (sav) bu hadisi hicret için Medine'ye geldiği ilk anda söyledi. Dolayısıyla Bed'ü'l-vahy kitabında bu hadise yer verilmesi uygundur. Çünkü hicretten önce yaşananlar vahyin başlangıcı gibidir. Hicretten sonra müşriklerle savaşmaya izin verilmiş ardından yardım, zafer ve fetih gelmiştir.

Bu açıklama, el-Mülehhheb'in güzel bir bakış açısidir. Zaten Hz. Peygamberin (sav) bu hadisi, hicretin hemen ardından söylediğine dair bir nakil de söz konusu değildir. Terkü'l-hiyel babında hadisin şu lafzı da mevcuttur: (Ey insanlar! Ameller niyetlere göredir...). Bu rivayette niyet hadisini Hz. Peygamberin (sav) hutbe esnasında söylediğine işaret vardır. Ancak Medine'ye geldiği sırada söylediğine dair bir işaret göremediğimi belirtmek isterim.²²

Görüldüğü üzere İbn Hacer önce muhatapların görüşlerine yer verdi. Daha sonra da niyet hadisini Hz. Ömer'in davranışı, el-Mülehhheb'in görüşü ve Hz. Peygamberin hicretten önce zikrettiğine dair rivayeti delil gösterdi. Böylece Buhari'nin de kitabının ilk hadisi olarak zikretmesinin kitabın hutbesi yani girişi için de uygun olduğunu ispat etme cihetine gitti.

Şimdi diğer bir üslûp çeşidi olan açıklayıcı anlatım şekliyle ilgili uygulamalara yer verilmesi uygun olacaktır.

²¹ Enise Kantemir, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, (Ankara: Engin Yayınevi, 1997), 219.

²² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 1/31. İbn Hacer'e ait ilgili Arapça Metin şöyledir:

وقد اعترض على المصنف في إدخاله حديث الأعمال هذا في ترجمة بدء الوحي وأنه لا تعلق له به أصلاً. وقد قيل: إنه أراد أن يقيمه مقام الخطبة للكتاب؛ لأن في سياقه أن عمر قاله على المنبر بمحضر الصحابة، فإذا صلح أن يكون في خطبة المنبر صلح أن يكون في خطبة الكتب. وحكى المهلب أن النبي صلى الله عليه وسلم خطب به حين قدم المدينة مهاجراً، فناسب إبراده في بدء الوحي؛ لأن الأحوال التي كانت قبل الهجرة كانت كالمقدمة لها لأن بالهجرة افتتح الإذن في قتال المشركين، ويعقبه النصر والظفر والفتح انتهى. وهذا وجه حسن، إلا أنني لم أر ما نكره - من كونه صلى الله عليه وسلم خطب به أول ما هاجر - منقولاً. وقد وقع في باب ترك الحبل بلفظ: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول " يا أيها الناس إنما الأعمال بالنية " الحديث، ففي هذا إيماء إلى أنه كان في حال الخطبة، أما كونه كان في ابتداء قدومه إلى المدينة فلم أر ما يدل عليه.

3.1.3. Açıklayıcı Anlatım (Açıklama)

Bu anlatım yöntemi, bilgi vermek amacıyla kullanılır. Bu metottan amaç okuyucuyu bilgilendirmek ona bir şeyler öğretmektir. Dolayısıyla bu üslupta anlaşılır ve yalın bir dil kullanılır. Yazar, duygularına yer vermez, nesnel bir anlatım tarzı hâkim olur.²³

Müellif İbn Hacer, bu anlatım tarzını sıkça kullanır. Örnek olarak şu ifadeler verilebilir: (إنما الأعمال بالنيات) *hadisi, bu rivayette bu şekilde (her iki lafız da cem 'çoğul olarak) geçmiştir. Bu durum, cümlenin her iki tarafının birbirine uygun olarak zikredilmesi kabilindedir. Yani "her bir amel kendi niyetine göredir" demektir.*

Alanın uzmanlarından Haveyî şöyle der: Hz. Peygamber (sav) sanki amellerin çeşitliliği gibi, niyetlerin de çeşitli olabileceğine işaret etmiştir. Örneğin; Kişi, yaptığı bir amel ile Allah'ın (cc) rızasına kavuşmaya veya istediği bir şeyi elde etmeye ya da korktuğu sondaan korunmaya niyet etmiş olabilir.

Hadisin çoğu varyantında (النية) "niyet" kelimesi tekil olarak yer alır. Bunun açıklaması şudur: niyetin yeri kalptir. Kalp de tekdir. Dolayısıyla tekil kullanılması uygun olmuştur. Ameller ise böyle değildir. Ameller dış görünüşe bağlı olduğundan farklılık gösterir. Dolayısıyla bu kelimenin de çoğul kullanılması uygun olmuştur.²⁴

Görüldüğü gibi müellif, okuyucuya bilgi vermekte, anlaşılır ve yalın bir dil kullanarak ona bir şeyler öğretmektir. Dolayısıyla müellif, açıklayıcı anlatım üslubunu kullanmıştır denilebilir.

Bir yazarın üslubunu değerlendirmek için en elverişli yol belâgat unsurlarını incelemektir. Çünkü kullanılan belâgat suretleri yazarın üslubunu ortaya koymak açısından benzersiz olabilmektedir. İş böyle olunca yazarın üslûbunu belagat sanatlarının ışığında incelemek doğru bir yol olacaktır. Şimdi edebî üslup ve kısımları hakkında bilgi verildikten sonra *Fethu'l-bârî*'deki müşahhas örnekler üzerinde durulacaktır.

3.2. Edebî Üslup

Edebî kelimesi Arapçada (أدب) e-d-b kökünden türemekte olup ism-i mensub kalıbındadır. Edeb, güzel olmak, zarif olmak, davet etmek gibi anlamlara gelir. Çoğulu da (أداب)/âdabtır.²⁵

el-Curcanî (816/1413) edeb kavramını "kendisiyle hatalardan sakınmak ve korunmak mümkün olan şeyi bilmekten ibarettir"²⁶ şeklinde tanımlar. Yine sözün nazım ve nesir olarak nakledilmesi²⁷, her türlü yanlışlığa düşmekten sahibini koruyan ona güzellik ve zarafeti öğreten bir melekedir²⁸ şeklinde tanımları vardır.

²³ Kantemir, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 218.

²⁴ İbn Hâcer, *Fethu'l-bârî*, 1/34. İbn Hacer'e ait ilgili Arapça Metin şöyledir:

قوله: (إنما الأعمال بالنيات) كذا أورد هنا، وهو من مقابلة الجمع بالجمع، أي كل عمل بنيته. وقال الخويي كأنه أشار بذلك إلى أن النية تنتوع كما تنتوع الأعمال كمن قصد بعمله وجه الله أو تحصيل موعوده أو الاتقاء لوعيده. ووقع في معظم الروايات بإفراد النية، ووجهه أن محل النية القلب وهو متحد فناسب إفرادها. بخلاف الأعمال فإنها متعلقة بالظواهر وهي متعددة فناسب جمعها.

²⁵ Fîrûzâbâdî, Mecdudî Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-muhît*, (Beyrut: Medresetu'r-risâle, 1987), 75.

²⁶ el-Curcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-tarîfât*, (Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1985), 14.

²⁷ Tâhâ Huseyn, *Min Tarihi'l-edebi'l-Arab*, (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyin, 1991), 1/32.

²⁸ Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994), 39.

Bir yazarın eserindeki üslubunu ortaya koyan en önemli faktör, edebi üsluptur. Böyle olunca müellif İbn Hacer'in üslubunu ortaya koymak için eseri, belagat sanatları ışığında incelemek daha doğru veriler sağlayacaktır. Edebi sanatları konu edinen belâgat ilmi üç ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar: Meânî, Beyan ve Bedî' ilimleridir.

Şimdi her başlık altında tariflerle ve örneklerle *Fethu'l-bârî* adlı eseri incelemeye devam etmek uygun olacaktır.

3.2.1. Meânî İlmi Açısından Fethu'l-bârî

Meânî, Ma'nâ (معنى) kelimesinin çoğuludur. Bir belâgat terimi olarak, sözün muktezâ-yı hâle yani duruma, zamana ve yerine uygun olmasını ifade eder.²⁹ Meânî ilminin konuları; isnâd, musned, musned ileyh, haber cümlesi, inşâ cümlesi, emir, nehiy, istifhâm, temenni, nidâ, kasr, takdim-tehîr, zikr-hazf, vasl, fasl, îcâz, itnâb ve müsâvât'tır.³⁰

Meânî ilmi sözün muktezâsı hale yani duruma, zamana ve mekâna uygun olmasıyla ilgili kuralları inceler. Bu kurallara uyulmadığı takdirde kelamın belîğ ve fasih olmasından bahsedilemez. Yani Meânî ilminin kurallarına uyulmadığı takdirde sözün manası bozulacaktır. Örneğin haber cümlesi yerine soru cümlesi kullanılırsa, anlamsızlıklar ortaya çıkacaktır. *Fethu'l-bârî* adlı eserden makale sınırları içerisinde Meânî ilminin önemli konularından olan itnâb ve îcâz açısından değerlendirmekle sınırlı tutmak, bir bakış açısı kazandırmak istiyoruz.

3.2.1.1. İtnâb

İtnâb bir şeyi ifade etmek maksadıyla mana üzerine lafız eklemektir.³¹ Bir cümlede; geniş anlamlı kelimedenden sonra dar anlamlı kelime getirerek veya bunun aksini yaparak, kapalılıktan sonra izah ederek, tekrar yaparak, cümle-i muterize kullanarak, bir cümleden sonra o cümlenin manasını kuşatan başka bir cümle getirerek, maksattan başkasını düşündüren kelimeden sonra onu defedecek bir şey getirerek, hazfedilmesi kelamın bayağılaşmasına sebep olacak şekilde manaya güzellik katan bir veya daha fazla kelime ekleyerek itnâb yapılmaktadır.³²

Fethu'l-bârî'de itnâb örneği çokça görülebilir. Bu durumun, eserin hadis şerhi olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir.

Örnek olarak müellifin, (النيات) “en-niyyât” kelimesindeki “elif-lam” takısıyla ilgili bilgi sunarken kullandığı cümle verilebilir: (النيات) “en-niyyât” kelimesindeki elif lam takısı zamirin yerine getirilmiştir. Cümlenin takdiri (الأعمال بنيتها) “el-a'mâl bi-niyyâtihâ”dır. Bu durum, amelin niyetine itibar

²⁹ es-Sekkâkî, Ebû Yakûb Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali, *Miftâhu'l-Ulûm*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 161; et-Teftazânî, Sa'duddîn, *Muhtasaru'l-Meânî*, (İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi'nin Ofseti, h. 1304), 29; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 46.

³⁰ Nusrettin Bolelli, *Belâgat (Beyân Meânî Bedî' İlimleri) Arap Edebiyatı*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017), 7.

³¹ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 201.

³² et-Teftazânî, *Muhtasar*, 264-266; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 202-206; el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdîha*, 2251.

edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Örneğin: *amelin, namaz ya da başka bir iş olması, farz ya da nafile olması, öğlen ya da ikindi namazı olması, kısaltılmış namaz ya da kısaltılmamış namaz olması konusunda amel in niyetine itibar edilmelidir. Bu konuyu irdelemek gerekir. Tercih edilen görüş: belirli bir adet dışında yapılamayan ibadetlerde, niyette ibadetin tayin edilmesinin yeterli olmasıdır. Örneğin: yolculuğa çıkan kimsenin namazını, kısaltma niyetiyle kılması gerekir. Ancak niyetinde iki rekât diye tayin etmesi gerekmez. Çünkü bu durum zaten kısaltmanın sonucudur.*³³

Görüldüğü üzere Müellif örnek verirken (*amelin, namaz ya da başka bir amel olması, farz ya da nafile olması, örneğin öğlen ya da ikindi namazı olması, kısaltılmış namaz ya da kısaltılmamış namaz olması konusunda*) diyerek zihinlere iyi yerleşmesi için amel konusunda fazlaca örnek vererek itnâb üslubunu kullandığı söylenebilir.

Diğer bir örnek olarak da niyetin, amellerde şart olup olmaması konusunda alimlerin görüşlerini serdederken kullandığı şu cümle verilebilir: “*Amel için niyetin şart olması noktasındaki ihtilaf, ancak vesâil (kelâm ilminde itikadî konuları temellendirmek için gerekli olan bilgiler) konusundadır. Makâsıtta (naslarda yer alan amelî hükümlerin gayeleri) niyetin şart olması noktasında ihtilaf yoktur. Bundan dolayı Hanefî uleması abdest için niyetin şart olması noktasında, Evzâi de teyemmüm de niyetin şart olması noktasında cumhura muhalefet etmiştir. Evet fıkıh tartışmalarında bilindiği gibi; niyetin, amel in hemen evvelinde yapılması noktasında ulema arasında ihtilaf vardır.*”³⁴

Görüldüğü üzere Müellif, alimler arasında ihtilafın bulunduğunu belirttikten ve bu konuda örnekler verdikten sonra “*Evet fıkıh tartışmalarında bilindiği gibi; niyetin, amel in hemen evvelinde yapılması noktasında ulema arasında ihtilaf vardır.*” diyerek zihinlere iyi yerleşmesi için fatdadan dolayı sözü uzatma olan itnâb üslubunu kullanmıştır denilebilir.

Şimdi Meânî ilminin kısımlarından olarak îcâz hakkında bilgi verilip İbn Hacer’in konuyla ilgili kullandığı üslup ele alınacak ve örnekle müşahhas hale getirilecektir.

3.2.1.2. İcâz

İcâz, meramı karşılayan kısa bir lafızla birden çok mananın ifade edilmesidir. İcâz; îcâz-ı kısar ve îcâz-ı hazf olmak üzere iki kısımdır.³⁵

İcâz-ı kısar, cümlede hazf olmadan kısa bir ibare ile uzun manalar ifade etmektir. İcâz-ı hazf, hazfedilene ait bir karineyle, cümlenin anlamını bozmayacak şekilde ibareden bir lafzın çıkarılmasıdır.³⁶

³³ İbn Hâcer, *Fethu'l-bârî*, 1/38. İbn Hacer'e ait ilgili Arapça Metin şöyledir:

(تكميل): الظاهر أن الألف واللام في النيات معاقبة للضمير، والتقدير الأعمال بنياتها، وعلى هذا فيدل على اعتبار نية العمل من كونه مثلا صلاة أو غيرها، ومن كونها فرضا أو نفلا، ظهرا مثلا أو عصرا، مقصورة أو غير مقصورة وهل يحتاج في مثل هذا إلى تعيين العدد؟ فيه بحث. والراجح الاكتفاء بتعيين العبادة التي لا تنفك عن العدد المعين، كالمسافر مثلا ليس له أن يقصر إلا بنية القصر، لكن لا يحتاج إلى نية ركعتين لأن ذلك هو مقتضى القصر

³⁴ İbn Hâcer, *Fethu'l-bârî*, 1/38. İbn Hacer'e ait ilgili Arapça Metin şöyledir:

وليس الخلاف بينهم في ذلك إلا في الوسائل، وأما المقاصد فلا اختلاف بينهم في اشتراط النية، ومن ثم خالف الحنفية في اشتراطها للوضوء، وخالف الأوزاعي في اشتراطها في التيمم أيضا. نعم بين العلماء اختلاف في اقتران النية بأول العمل كما هو معروف في مبسوطات الفقه.

³⁵ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 277; et-Teftazâni, *Muhtasar*, 257; el-Cârim- Emîn, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, 242, el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 197.

³⁶ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 77; et-Teftazâni, *Muhtasar*, 257-259; el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, 242,250-251; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, s. 198-200.

Müellifin, niyet-amel ilişkisi konusunda farklı görüşleri zikrederken kullandığı bazı cümleleri örnek olarak zikredilebilir. Onun, bir alimden ya da bir kaynaktan nakil yaparken cümleleri kısa tuttuğu görülmektedir. Örneğin: (قال القرطبي) “Kurtubî dedi”, (قال النووي) “*Nevevî şöyle dedi*”, (قال ابن عبد السلام) “*İbn Abdüssellâm şöyle dedi*”, (قال الكرمانى) “*Kirmânî şöyle dedi*”³⁷ gibi cümlelerde eser isimlerini hal karinesiyle zikretmemiştir denilebilir. Sonuç olarak müellifin, bu cümlelerde kitap isimlerini zikretmeyerek icâz-ı hazf uyguladığı söylenebilir.

Şimdi, belâgatın en önemli unsuru olan beyân ilmi ve kısımlarından kısaca bahsettikten sonra *Fethu'l-bârî*'deki müşahhas örnekler üzerinde durulacaktır.

3.2.2. Beyân İlmi Açısından Fethu'l-bârî

Beyân, belagat ilminin en önemli kısmıdır. Sözlükte, “bir şeyin açık seçik olması, açıklamak, ortaya çıkmak, anlaşılır olmak, belirgin olmak” anlamlarına gelir.³⁸ Bir terim olarak ise Beyân, “tek mananın çeşitli yollarla ifade edilmesini inceleyen bilimdir” diye tarif edilmektedir.³⁹

Beyân ilminin konuları; ana başlıklarıyla teşbih, mecaz ve kinayedir. Şimdi *Fethu'l-bârî*'yi bu konu başka altında incelenmesi uygun olacaktır.

3.2.2.1. Teşbih

Teşbih, iki varlık ya da kavramın ortak bir nitelikte birleştiğini göstermektir.⁴⁰

Bu sanatın dört ögesi vardır; Müşebbeh (benzeyen): ortak nitelikte zayıf olan. Müşebbeh bih (kendisine benzetilen): Ortak nitelikte güçlü olan. Vech-i şebeh (ortak nitelik): Benzetme yönü yani birbirine benzetilenler arasındaki ortak vasıf. Teşbih edatı: Benzetme manasını ifade eden lafız.⁴¹

Yaygın olan taksimatta teşbihin kısımları, tam teşbih, müekked teşbih, mursal teşbih, mücmel teşbih, mufassal teşbih, belîğ teşbih, temsili teşbih şeklindedir.⁴²

Fethu'l-bârî'de teşbih sık sık kullanılmakla beraber bu üslup genellikle vezinde benzerlik, hükümde benzerlik, konularda benzerlik, rivayette benzerlik ve durum benzerliği gibi nedenlerle kullanılmaktadır.

İbn Hacer'in, niyet hadisindeki (بالنيات) “bi'n-niyyât” kelimesindeki “bâ” harf-i cerr'ini anlatırken kullandığı şu ifade örnek olarak verilebilir: (بالنيات) “*bi'n-niyyât*” kelimesindeki “bâ” harfi sahipliği

³⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 1/35, 39.

³⁸ İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Ali, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), 13/ 67; Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Belâğiyye ve Tetavvuruhâ*, Matbaatu'l- (Bağdâd: Mecmûi'l-İrâkî, 1983), 1/406; es-Sekkâkî, *Miftâh*, 162; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 216.

³⁹ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 162; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 216; el-Kazvînî Celâluddîn el-Hatîb, Muhammed b. Abdurrahmân, *el-İdâh fî Ulûmi'l-Belâğa*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 163.

⁴⁰ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 164; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 13/503; el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005), 1247; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 280; Ahmed Matlûb, *Mu'cem*, 2/166; el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, 20; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 219.

⁴¹ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 355; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 168, 202; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 281; Ahmed Matlûb, *Mu'cem*, 2/166; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 219; Ali Bulut, *Belâgat Meânî - Beyân - Bedî*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017), 200-201.

⁴² Geniş bilgi için bkz. es-Sekkâkî, *Miftâh*, 355; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 190-202; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 307-314; Ahmed Matlûb, *Mu'cem*, 2/173; el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, 24-25; Bolelli, *Belâgat*, 41.

ifade etmek içindir. Amele değer katmak manasına, sebebiyet için olma ihtimali de vardır. Bu takdirde sanki niyet amelin icat edilmesine sebeptir. Birinci durumda niyet, amelin kendindedir ve amelin niyetten farklı olmamasını gerektirir.⁴³ Müellif bu metinde iki yerde teşbih üslubunu kullanmıştır denilebilir. İlki (فكأنها سبب في إيجاده) “sanki niyet, amelin icat edilmesine sebeptir” cümlesidir. Burada müellif, niyeti amelin yapılmasına sebep olan gerçek olguya benzetmiştir. Cümlede vech-i şebeh yani benzetme yönünü zikredilmediği için bu teşbih, mücmel teşbih olmuştur.

İkincisi ise (وعلى الأول فهي من نفس العمل) “Birinci durumda niyet, amelin kendi nefsendendir” cümlesidir. Müellif, burada niyeti, ameli oluşturan cüzlerden birine benzetmiştir. Cümlenin takdiri (وعلى الأول فهي كمن نفس العمل في ما لا يتفكك عنه) “Birinci durumda niyet, amelden ayrılmaz bir parça olma noktasında, amelin kendisi gibidir” şeklinde olmuştur. Müellif, cümlede vech-i şebeh ile teşbih edatını zikretmeyerek belîğ teşbih yapmıştır denilebilir.

Şimdi Beyân ilminin kısımlarından olarak mecâz hakkında bilgi verilip İbn Hacer’in konuyla ilgili kullandığı üslup ele alınacak ve örnekle müşahhas hale getirilecektir.

3.2.2.2. Mecaz

Mecaz, bir kelimenin, gerçek anlamı dışında, başka bir kelimenin yerine kullanılmasına denir. Başka bir deyişle mecaz, bir sözcüğün hakiki manasının kastedilmesini engelleyen karineyle, bir alakadan dolayı hakiki anlamı dışında kazandığı yeni anlamıyla yapılan edebi sanattır. Mecazda benzetme amacı güdülür, kullanımda anlatımı kuvvetlendirmek esastır.⁴⁴

Hakiki ve mecaz mananın arasındaki alâkanın bir benzerlik olması halinde bu mecaza “istiare”, benzerlikten başka bir alâka olması halinde ise “mecâz-ı mürsel” denir. Şimdi mecaz hakkında bilgi verdikten sonra eserdeki örnekler üzerinde durulacaktır.

3.2.2.2.1. Mecâz-ı Mursel

Mecâz-ı mürsel, sözcüğün, hakiki anlamını düşünmeye bir engel olmak şartıyla benzerlik/müşâbeheth dışında tam bir ilgi/alaka yüzünden kendi anlamı dışında kullanılmasıdır. Mecâz-ı mürsel için otuzdan fazla alaka tespit edilmiştir. Bunların en önemlileri şunlardır: sebebiyet, müsebbebiyet, cüz’iyet, külliyyet, geçmişe itibar, geleceğe itibar, hâliyyet, mahalliyyet ve umum-husus.⁴⁵

Hicretten bahsederken müellifin kullandığı şu ifade mecâz-ı mursele örnek olarak verilebilir:

وقد وقعت في الإسلام على وجهين؛ الأول: الانتقال من دار الخوف إلى دار الأمن كما في هجري الحبيشة وابتداء الهجرة من مكة إلى المدينة، الثاني: الهجرة من دار الكفر إلى دار الإيمان

⁴³ İbn Hâcer, *Fethu'l-bârî*, 1/37. İbn Hacer’e ait ilgili Arapça Metin şöyledir:

قوله: (بالنيات) الباء للمصاحبة، ويحتمل أن تكون للسببية بمعنى أنها مقومة للعمل فكأنها سبب في إيجاده، وعلى الأول فهي من نفس العمل فيشتترط أن لا تتخلف عن أوله.

⁴⁴ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 359; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 322; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 251; Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lüğati*, 96; el-Curcânî, Ebû Bekr Abdulkâhir, *Esrâru'l-Belâğa fî İlmi'l-Beyân*, (thk. Mahmud Muhammed Şâkir), (Kahire: Matbaatu'l-Medenî, 1992), 351; el-Curcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, 202.

⁴⁵ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 205-2011; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 324-326; el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdha*, 110; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 252-255; Bolelli, *Belâgat*, 144-154.

hicrettir ki bu, Habeşistan hicreti ile Mekke'den Medine'ye hicretin başlangıcı gibidir. İkincisi de inkâr şehrinde iman şehrine hicrettir ki bu da Hz. Peygamber'in (sav) Medine'ye yerleşmesinden sonra gerçekleşen hicrettir."⁴⁶

Bu metinde geçen (دار الخوف) "korku şehri", (دار الأيمن) "güven şehri", (دار الكفر) "inkâr şehri" ve (دار الإيمان) "iman şehri" ifadelerinde mecâz-ı mursal sanatı uygulanmıştır denilebilir. Şöyle ki binalardan, sokaklardan, caddelerden ve yollardan oluşan şehrin değil o şehirde yaşayan insanların iman etmesi ya da inkâr etmesi veya güven vermesi ya da korku salması mümkün olabilir. Dolayısıyla burada mahal zikredilip o mahallede yaşayan insanlar kastedilerek mahalliyet alakasıyla mecâz-ı mursal sanatı uygulanmıştır denilebilir.

Şimdi mecâzın kısımlarında olan istiâre hakkında bilgi verilip İbn Hacer'in konuyla ilgili kullandığı üslup ele alınacak ve örnekle müşahhas hale getirilecektir.

3.2.2.2.2. İstiâre

İstiâre, bir şeyi ödünç almak, ödünç verilmiş bir şeyi geri istemek, elden ele dolaşmak gibi anlamlara gelir.⁴⁷ Terim olarak ise bir sözcüğü kendi anlamı dışında kullanarak, bir şeyi benzediği başka varlığın adıyla anma sanatıdır. Başka bir deyişle benzerlik alakası ile bir sözcüğü başka bir sözcük manasına kullanmaktır.⁴⁸

İstiârenin, istiâre-i tasrîhiyye, istiâre-i mekniyye, istiâre-i asliyye, istiâre-i tebe'yye, istiâre-i muraşşaha, istiâre-i mucerrede, istiâre-i mutlaka, istiâre-i temsiliyye gibi çeşitleri vardır.⁴⁹

Müellif, Buhari'nin eserine başladığı ilk hadisin başka bir varyantında geçen (فهجرته إلى الله ورسوله) cümlesinde (إلى) "ilâ" haf-i cerr'inden sonra "Allah" ve "resulü" kelimelerinin bariz bir şekilde, (فهجرته إلى) (فهجرته إلى ما هاجر إليه) cümlesinde ise (إلى) "ilâ" haf-i cerr'inden sonra zamir kullanılmasıyla ilgili şöyle der: (فهجرته إلى ما هاجر إليه) "يحتمل أن يكون ذكره بالضمير ليتناول ما ذكر من المرأة وغيرها، وإنما أبرز الضمير في الجملة التي قبلها وهي المحذوفة لقصد الألتذاذ بذكر الله (فهجرته إلى ما هاجر إليه) (ورسوله وعظم شأنهما، buradaki zamirin, zikri geçen kadına ve diğerlerine şamil olması muhtemeldir. Hadisin bu rivayetinde hafzedilmiş (ancak diğer rivayetlerde mevcut) olan bir önceki cümlede Allah ve Resulünün zikri ile lezzet almak kastı ile zamir açık olarak getirilmiştir."⁵⁰

Müellif, (أَلْتَذَاذُ بِذِكْرِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ) "Allah ve Resulünün zikri ile lezzet almak" ifadesinde Allah ve resulünü zikretmeyi, somut bir nesneye benzetmiştir. Böylece Allah ve resulünü zikretmek müşebbeh, kendisinden lezzet alınan somut nesne müşebbeh bih olmuştur. Müellif, müşebbeh bihi hafzetmiş, müşebbehi zikretmiş ve müşebbeh bihin lazımı olan "lezzet almayı" zikretmiştir. Böylece istiâre-i

⁴⁶ İbn Hâcer, *Fethu'l-bârî*, 1/42-43.

⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4/619; el-Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhîd, 446.

⁴⁸ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 369; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 212; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 324 el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, 77; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 258; Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, 71.

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. es-Sekkâkî, *Miftâh*, 375; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 219-223; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 335, 338; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 268, 270, 271; Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, 73.

⁵⁰ İbn Hâcer, *Fethu'l-bârî*, 1/45.

mekniyye olmuştur denilebilir. Böylece müellif, Hz. Peygamberin (sas) hadisine⁵¹ işaret ederek Allah'ı (cc) ve Resulünü (sas) zikretmenin kişiye vereceği hazzı, zihinlere yerleşmesini sağlayacak veciz bir şekilde ifade etmiştir denilebilir.

Şimdi Beyân ilminin kısımlarından olarak kinâye hakkında bilgi verilip İbn Hacer'in konuyla ilgili kullandığı üslup ele alınacak ve örnekle müşahhas hale getirilecektir.

3.2.2.3. Kinâye

Kinâye sözlükte, “bir şeyi açıkça söylememek, gizlemek” manalarında⁵². Terim olarak, Bir söz ile gerçek mananın kastedilmesine engel bir karine bulunmadığı halde, o sözün ayrılmaz bir manasının kastedilmesidir.⁵³

Kinâyenin iki unsuru vardır; mekniyyün bih ve Mekniyyün anh. Mekniyyün bih kinaye de kullanılan lafızdır. Mekniyyün anh ise kinaye de kast olunan manadır.⁵⁴ Ayrıca kinayenin değişik kullanım alanları da söz konusudur. Mesela açık olarak ve doğrudan ifade edilmesi ayır kabul edilen hususlar, Allah'ın gücü, kudreti, merhameti veya bir varlığın veya nesnenin çokluğu kinaye üslûbuyla⁵⁵ dile getirilmiştir.

Müellif İbn Hacer, niyetle amel arasındaki münasebeti zikrederken kesretten kinaye olarak ifade edilebilecek şu ifadeyi kullanır: (ويتخرج عليه . ومن المسائل ما لا يحصى) “Kişi, bir amel için özel bir niyet yapmasa ancak kalbinde bu özel niyeti de ihtiva eden umumi bir niyet bulunmuş olsa, bu konuda alimlerin görüşleri ihtilaflıdır. Bu konuda sayılamayacak kadar çok mesele ortaya çıkar”⁵⁶ Müellifin, bu meselelerin çokluğundan kinaye olarak (ما لا يحصى) “sayılamayacak kadar çok” ifadesini kullanarak kesretten kinaye yaptığı söylenebilir.

Sonuç

Hz. Peygamber'in (sav) sözlerinin Kur'an-ı Kerim'i, beyan ve izah sadedinde olmasından dolayı hadislerin doğru anlaşılması önem arz etmiş böylece hadis ilmi ihdas edilmiştir. Hadis alimleri, Hz. Peygamberin (sav) söz, fiil ve takrirlerinin/onaylarının anlaşılması ve doğru hükümlerin çıkarılması için hadisleri hem metin hem de senet yönüyle incelemişlerdir.

Moğol istilasından sonra Mısır, İslami ilimlerin merkezi haline gelmişti. Diğer merkezlerdeki kütüphanelerin tahrip edilmesi üzerine dönemin İslam âlimleri kitapların yeniden telif edilmesi için büyük çabalar sarf etmişlerdi. Bugün elimizde bulunan birçok değerli İslamî eser o dönemde telif edilmişti. O dönemde yaşayan ve İslam medeniyetine pek çok ilmî eser kazandıran alimlerden biri de İbn Hâcer el-Askalânî (ö. 852/1449)'dir. İbni Hacer, ömrünün büyük bölümünü hadis ilmine vermiştir.

⁵¹ Müslim, *İmân*, 67.

⁵² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 15/233; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu 'l-Muhît*, 1329.

⁵³ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 402; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 241; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 376.

⁵⁴ es-Sekkâkî, *Miftâh*, 403; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 242, 243; et-Teftazânî, *Muhtasar*, 378-379; el-Cârim-Emîn, *el-Belâğatu 'l-Vâdiha*, 123-125.

⁵⁵ Kazan, Ramazan, *Edebî Üslûp Açısından Hadis Metinleri*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2013), 297-300

⁵⁶ İbn Hâcer, *Fethu 'l-bârî*, 1/39.

Bu ilmin hem rivayet hem de dirayet sahalarında devrinin en yetkili alimi olmuştur. Hicaz, Yemen, Şam, Haleb, Mekke ve Medine'ye ilmi seyahatler yapmış farklı ilim alanlarında dersler almıştır.

İbn Hacer, müderrislik, vaizlik, müftülük ve kadılık gibi görevler yapmıştır. “Emîrû'l-mü'minîn fi'l-hadîs” unvanı verilen İbn Hacer'in en önemli çalışmaları Buhârî'nin *el-Câmi 'u's-şahîh*'iyle ilgili olanlardır.

İbn Hacer, eserinde; *Sahih'i Buhârî*'nin rivayet ettiği hadisleri kıraat, lügat, fıkıh, kelam, nahiv, sarf ve belâgat ilimleri çerçevesinde incelemiştir. Farklı kaynaklardan yararlanarak alimlerin görüşleri ışığında belli bir metot ve üslup kullanarak hadisleri şerh etmiştir. Müellif, bu hadislerde geçen kelimeleri tartışma üslûbuna ağırlık vererek şerh etmenin yanında, istifade ettiği pek çok kaynaktan da alıntı yaparak açıklamaya çalışmıştır.

Her bir yazarın, aklındaki yazıya aktarırken kullandığı bir tarzı bulunmaktadır. Edebiyatta “kendini yazılı ve sözlü anlatım biçimi” diye tarif edilen anlatım tarzına üslûp denilmektedir. Bu üslûp genel olarak; İlmî, hitâbî ve edebî diye üç kısımda incelenmektedir.

Bu çalışmada İbn Hacer'in, *Sahîh-i Buhârî*'ye yazdığı *Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* adlı eseri makale sınırları içerisinde üslûp ve belagat açısından ilk hadisten hareketle incelenmiş, ilmî ve edebî özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İbn Hacer, hadiste geçen ibareleri çok yönlü değerlendirme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda ilk hadisi şerh ederken kimi zaman İmam Buhârî'nin aklından geçenleri biliyormuş gibi ifadelerle hâkim bakış açısı üslubunu kullanmıştır. Kimi zaman konu hakkındaki görüşleri serdettikten sonra kendi fikrini ortaya koyarak tartışmacı anlatım biçimi üslubuna başvurmuştur. Kimi zaman da konu hakkındaki bilgileri anlaşılır ve yalın bir şekilde vererek açıklayıcı anlatım üslubunu kullanmıştır. Ayrıca tartışmacı üslûp ile konuyu anlatmaya çalışmıştır. Başka kaynaklardan farklı görüşlere yer vermiştir. Kaynaklardan yaptığı nakillerde bazen âlimin meşhur olduğu ismini, bazen de âlimin meşhur kitabının ismini zikrederek alıntı yapmıştır.

Müellif, eserinde belagatin unsurlarından olan teşbih, mecâz, istiâre ve kinâyeyi sıklıkla başvurmuş böylece anlattıklarına da açıklık getirmiştir. *Fethu'l-bârî*'nin ilmî bir eser olması sebebiyle itnâbı çokça kullanmış olmasının yanı sıra îcâzı kullandığı da görülmektedir.

Hulasa, İbn Hacer'in sade ve akıcı bir dille kaleme aldığı *Fethu'l-bârî*'sinin hem edebi sanatları ihtiva etmekte hem de hayatın tüm yönlerini barındıran ayet ve hadislerden hareketle hükümleri ve görüşleri barındırması açısından da ilmî bir eser olduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

Abdu'l-Mun'im, Şakir Mahmut, İbn Hacer el-Askalanî Musannefâtuhu ve Dirasetun fi Menhecîhi ve Mevaridihi fi Kitabihi'l-İsâbe. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1997.
Bal, Mieke, Narratology-Introduction to the Theory of Narrative. Canada: University of Toronto Press, 1997.

- Bolelli, Nusrettin, Belâgat (Beyân Meânî Bedî' İlimleri) Arap Edebiyatı. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017.
- Bulut, Ali, Belâgat Meânî - Beyân - Bedî'. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2017.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-sahîh. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- el-Bağdadî, İsmail Paşa, Hediyetu'l-Ârifin Esmâu'l-Müellefin ve Asaru'l-Musannifin min Keşfi'z-Zunûn. Lübnan-Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1992.
- el-Cârim, Ali - Emîn, Mustafa. el-Belâgatu'l-Vâdiha el-Beyân ve'l-Meânî ve'l-Bedî'. Dâru'l-Maârif, y.y, ts.
- el-Curcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, Kitâbu't-ta'rifât. Beyrut: Mektebet-ü Lübnan, 1985.
- el-Curcânî, Ebû Bekr Abdulkâhir, Esrâru'l-Belâğa fi İlmi'l-Beyân. thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Kahire: Matbaatu'l-Medenî, 1992.
- el-Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakûb, el-Kâmûsu'l-Muhît. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005.
- el-Hâşimî, Seyyid Ahmed, Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî. thk. Yûsuf es-Samîlî, Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.
- el-Kazvî Celâluddîn el-Hatîb, Muhammed b. Abdurrahmân, el-Îdâh fi Ulûmi'l-Belâğa. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- es-Sekkâkî, Ebû Yakûb Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali, Miftâhu'l-Ulûm. Beyrut: Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1987.
- eş-Şehy, Abdussettar, el-Hafız İbn Hacer el-Askalânî. Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1992.
- et-Teftazânî, Sa'duddîn, Muhtasaru'l-Meânî. İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi'nin Ofseti, h. 1304.
- ez-Ziriklî, Hayreddin, el-A'lâm Kamûsu Terâcim li-Eşheri'Ricali ve'n-Nisâ mine'l-Arabi ve'l-Müstarebîn ve'l-Musteşrikîn. Lübnan-Beyrut: Daru'l-İlmi'l-Melayin, 2002.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakub, el-Kâmûsu'l-muhît. Beyrut: Medresetu'r-risâle, 1987.
- İbn Hâcer el-Askalânî, Fethu'l-bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. thk: Abdurrahman b. Nâsir el-Berrâk, Dâru't-tayyibe, 1426/2005.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Ali, Lisânu'l-Arab. Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1994.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "İbn Hacer el-Askalânî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 19/514-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kantemir, Enise, Yazılı ve Sözlü Anlatım. Ankara: Engin Yayınevi, 1997.
- Karadağ, Özey. "Türkçe Eğitiminde Anlatım Tarzları". Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR) 13 (Mayıs 2003), 79-80. [TUBAR \(dergipark.org.tr\)](http://dergipark.org.tr)
- Kazan, Ramazan, Edebî Üslûp Açısından Hadis Metinleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2013.
- Kıran, Ayşe, – Kıran, Zeynel. Yazınsal Okuma Süreçleri. Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.
- Matlûb, Ahmed, Mu'cemu'l-Mustalahâtî'l-Belâğîyye ve Tetavvuruhâ. Matbaatü'l- Bağdâd: Mecmûi'l-İrâkî, 1983.

- Sehâvî, et-Tibrü'l-mesbûk fi zeyli's-Sülûk. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezher, ts.
- Sehâvî, el-Cevâhir ve'd-durer fi tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer el-Askalânî. nşr. Hâmid Abdülmecîd – Tâhâ ez-Zeynî, Kahire: 1406/1986.
- Suyûtî, Nazmü'l-ikyân. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- Takıyyüddin İbn Fehd. Lahzü'l-elhâz. nşr. Hüsâmeddin el-Kudsî. Zeylû Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehebî içinde, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Tâhâ Huseyn, Min Tarihi'l-edebi'l-Arab. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-melâyin, 1991.
- Tâhiru'l-Mevlevî, Edebiyat Lügati, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Vehbe, Mecdî, - Mühendis, Kâmil. Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Arabîyye fi'l-Luğati ve'l-Edeb. Beyrut: Mektebet-ü Lübnan, 1979.